

et bestemt videnskabssyn, der var blevet såret fundamentalt under de foregående års metodiske kamp mellem Arup og hans kritikere. Netop som to sider af samme sag drejede det sig om den interne integritet, historievidenskabens integritet og renommé overfor og i offentligheden ... De stridende parter trak i denne sag i samme retning – måske også under indtryk af det skærpede ideologiske klima« (s. 131). Eller som det hedder i det udmærkede korte engelske resumé: »... in retrospect it rather appears as a last and common fight for an academic non-committal and for a sustained social prestige to the historians and their work« (s. 144). Kryger Larsen har nok ret i, at sagen i høj grad drejede sig om dette, men hvis det kun var det, koges slagsmålet nærmest ned til personligt fjendskab, og var det trods alt ikke noget mere?

Hans Kryger Larsens afhandling er et interessant arbejde, der dog nok henvender sig for meget til specialister. Men læsere med interesse for fagets historie kan også have udbytte af bogen.

Jens Chr. Manniche

Gunhild Agger, Ib Bondebjerg, Anker Gemzøe, Inger-Lise Hjordt-Vetlesen, Hans Jørn Nielsen, Anne Birgitte Richard: *Dansk litteraturhistorie 7. Demokrati og kulturkamp 1901-45*. (Gyldendal, 1984).

Ejnar Thomsen, den folkekære Vilh. Andersens efterfølger som professor i nordisk litteratur i København, sagde engang om de danskstuderende der havde historie som hovedfag – jeg var en sådan – at de forsynede deres besvarelser med lange sociologiske indledninger. Det var ment som lidt af et hjertesuk, for på den ene side vilde

han da ikke benægte at det var relevant at se litteraturen på baggrund af det samfund hvori den var blevet til, mens han på den anden side nok syntes at der kunde blive for lidt tid og plads til det som det især kom ham an på.

Siden Vilh. Andersens og Hans Brix' dage har litteraturforskningen bevæget sig gennem såre forskellige faser. I årtierne efter krigen blev vægten lagt på forståelsen af det enkelte værk og det enkelte forfatterskab som en idémessig og kunstnerisk helhed *sui generis*, dets struktur og dets specifikke karakteristika; man interesserede sig f.eks. meget for det indbyrdes forhold mellem substantiver, adjektiver og verber.

Senere, under indflydelse af de neo-marxistiske strømninger fra sidste halvdel af 60'erne, blev interessen for det strukturelle og det stilistiske skubbet i baggrunden til fordel for energiske og til tider monomane bestræbelser på at anskue litteraturen i klassekampslens, at gøre litteraturhistorien »samfundsrelevant«. Litteraturforskning skulde være samfundsvidenskab – hvad den i en vis forstand altid vil være – og, i god overensstemmelse med Marx, politisk praksis fuldt så vel som teori. Mest opsigtsvækkende var det at man lagde stor vægt på studiet af triviallitteraturen – *Anders And* var det eksempel som især faldt offentligheden i øjnene – i sammenligning med hvad der nedladende blev kaldt finlitteratur, en af tidens mange fordummende modegløser.

Det lader sig ikke nægte at slige ambitioner af samfundsvidenskabernes folk blev betragtet med megen skepsis. Evnede disse humanistiske fremmedarbejdere at leve op til de mål de satte sig: at forstå de litterære frembringelser som udtryk for og led i et komplekst samfund, eller vilde deres med-

bragte neomarxistiske begrebsapparater bare blive uniformerende spændetrøjer?

Den store litteraturhistorie, som nu er under udgivelse og af hvis bind andre end det her omtalte bliver anmeldt i *Historie*, er helt og fuldt et barn af den sidste (eller måske snart næstsidste?) fase i litteraturforskningen. Den er, som sig hør og bør, skrevet af et stort forfatterkollektiv, måske dog med professor Johan Fjord Jensen som centralskikkelse, vist den eneste af de mange som har haft en fortid, på Aarhus Universitet, som kommende lys allerede i den forudgående fase; de fleste er af det der kaldes 68-generationen. At dømme efter bind 7 (1901-45) har de haft let ved at samarbejde; hovedindtrykket er homogenitet (helt ud i sprogfejlene).

Forfatterkollektivet har med held bestræbt sig på at gøre deres fremstilling forståelig. De skriver jævn normalprosa, langt fra Vilh. Andersen'sk og Brix'sk krukkeri (desværre også sjældent med en prægnans der fæstner sig i læserens bevidsthed fordi der siges noget nyt og derefter indlysende) og lykkeligvis også fra den neo- eller pseudomarxistiske munkelatin som har gjort så mange arbejder fra deres universitetsinstitutter brydsomme at læse for os alle og utilgængelige for det meste af befolkningen.

Det betyder ikke at kollektivet frasier sig arven efter Marx og hans disciple. Grundlæggende er samfundsrelevans det samme som klassekampsrelevans. Alle måles på om de har forstået dét, og hvorledes de forholder sig dertil. Det afspejler sig i den idelige anvendelse af gloserne *borgerlig* og *småborgerlig* (somme steder en halv snes gange på en side). Det er klart at de er ment pejorativt. Men er de andet end hastigt påklistede etiketter? Forfatterne gør os ikke den tjeneste af definere

dem, heller ikke i forhold til hinanden. Hos Marx har de en nogenlunde klar mening, med relation til hans dikotomiske klassekampsmodel med kapitalister og proletariat som antagonistiske modsætninger og de andre klasser eller »klasser« som sekundære fænomener. Men hvor langt kan den model anvendes på den danske samfundsvirkelighed i første halvdel af århundredet? Særlig iøjnefaldende bliver denne spænding mellem stof og begrebsapparat når f.eks. (p. 39) »gårdmandsklassen« betegnes som *småborgerlig*. Hvis Marx med nogen ret kunde opfatte de franske bønder på Louis Napoléons tid som en uselvstændig masse der måtte underkaste sig enten borgerskabets eller (nu snart) proletariats førerskab og derfor som »agrart småborger-skab«, giver det så mening at bruge det samme epitete om de standsbevidste danske andelsbønder der havde præsteret landets bredest rækkende industrialisering og fortsatte effektiviseringen af deres erhverv? De var sig i høj grad bevidst som klasse (eller hvilken gløse man vil benytte) og valgte sig deres eget førerskab, i organisationer og politisk, der forlangte både accept og eftergivenhed af deres allierede, i det mindste i deres storhedstid fra 1880'erne til 1930'ernes kriseår (i bindet er de derimod en trojansk hest som borgerlige kræfter brugte og senere formælede sig med i al stilhed (p. 76)). De danske bønder må have deres egen kliché, hvis man i det hele taget vil bruge klichéer!

Og når det f.eks. hedder (p. 379): »Kaj Munks liv, dramatik og hele offentlige fremtoning var en potenseret småborgerlig drøm om storhed og betydningsfuldhed iklædt feudale og højborgerlige gevandter«, bliver så nogen læser klogere på denne aparte skikkel-ses aparte forfatterskab gennem en sådan fuldtoneende tirade, næsten på højde med de Munk'ske? Iflg. forfatterne

selv var mange andre af periodens forfattere »småborgerlige«, men deres forfatterskaber aldeles forskellige fra Munks. Iøvrigt er det let at iagttage Munks »feudale gevandter«. Men »højborgerlige«? Skal det gå på Mikkel Borgen og professor Mensch?

Endnu et frapperende eksempel (pp. 554-55): »Som socialrealistisk dramatiser går Soya ikke til roden af ondet, men nøjes med som moralsk kirurg at søge at isolere og skære de betændte pletter væk ... Soya var og blev trods sin hvasse politiske satire en uforbederlig romantiker og småborgerlig idylliker ... Selv om Soya i social henseende søger mod midten og den småborgerlige idyl, er han dog ingen bornert driftsfornægter«. Nej, det sidste tør siges! Og ellers taler citaterne vist for sig selv.

Heldigvis er forfatterne ikke helt så skematiske som denne sprogbrug antyder. De ved meget vel at virkeligheden var ganske mangfoldig, de omtaler Socialdemokratiet med respekt, lidt overbærende måske, og kan endda hævde at det parlamentariske demokrati viste sig »at være udgangspunktet for en reel demokratisering af samfundet« (p. 18); de fremhæver, med god grund, hvad skolereformen af 1903 kom til at betyde. Iøvrigt er det værd at bemærke at bindopdelingen af værket er foretaget ud fra politiske kriterier, ikke økonomisk-sociale, hvad der, på trods af neo-marxismens understregning af politikens relative autonomi, vilde have forekommet mig nok så relevant for emnet ud fra en materialistisk historieopfattelse (hvilket er noget andet end en historisk materialisme).

At sprogborgen dog ikke blot er ar efter børnekopper ses af den parallelle og ret ureflekterede benyttelse af glo-*sen progressiv* (i modsætning til *reaktionær* (som Jakob Knudsen, der endda ofte endte i det stupide), *ultrakonser-*

vativ og *borgerligt-human*). Progressiv er den der, omend ofte ubehjælpsomt eller ufuldkomment, dog peger frem mod det attråværdige. Med den socialdemokratiske arbejderbevægelse i baggrunden bliver, jo længere vi bevæger os frem i tiden, de kulturradikale og socialistiske strømninger de progressive kræfter. Målet er socialistisk, vel i Marx'sk forstand kommunistisk, men ikke DKP'sk. Citater vælger man jo ofte fordi de dækker mere end det de umiddelbart tager sigte på. Et citat af William Heinesen (fra 1976!) læser jeg som det nærmeste jeg kan komme forfatterkollektivets *credo*: »Jeg er socialist og drømmer om at verden engang må blive så kultiveret, at der kan opstå en rimelig kommunisme, en virkelig. En sådan er endnu kun en drøm, også i Sovjet og Kina, men de hænger jo vældigt i derovre i Østen. I Vesteuropa lever man stadig på privatkapitalismens præmisser. Her i Norden er vi måske kommet længst hvad demokratisk frisind angår« (p. 468).

Her skimter vi altså det nobelt rødlig farvebånd som forfatterne har haft i maskinen mens de skrev. Det er en ærlig sag. Der findes også grønne, blå og sorte. Men af gode grunde ingen hvide. Sollys er hvidt, det lys det menneskelige intellekt kan kaste altid tonet, og finder læseren farven for grell må han bruge kritik under læsningen.

Det er forholdsvis let at forholde sig til de åbenlyse værdidomme. Vanskeligere er læseren stillet når det gælder en bedømmelse af hvad stof der er udvalgt, for det kræver kendskab til andet stof. Det vækker let undren at de ikke særlig fremragende danske gengivelser af »Internationale« får fire sider (pp. 150-54), mens Sigfred Pedersen, der sandelig også er blevet sunget, må nøjes med én linjes »fodnote« under omtalen af Hans Hartvig Seedorff. Her kan nok spørges om hvad kriterierne

har været. Har forfatterne ikke rigtig vidst hvad de skulle stille op med Sigfred? Omtalen af de danske nazister er derimod overraskende bred; her er kriteriet nok en art frisind, som har forstyrret proportionssansen. Det er velbegrundet i en litteraturhistorie at omtale litteraturkritikken, men omtalen er skæv, for den gælder Harald Nielsen, Henning Kehler, Borberg og Hakon Stangerup, der kommer med som »ultrakonservative«, mens Frederik Schyberg slet ikke nævnes, trods hans ubestridelige format og i mange kredse toneangivende virke, måske fordi han er svær at passe ind i nogen skabelon.

Det er forfatterkollektivets bevidste hensigt i en litteraturhistorie at fortælle om hvad folk læste. Derfor bruges der mange sider på Palle Rosenkrantz, Morten Korch, ugebladene, tegneserierne, osv. Det er en vigtig samfundsvidenskabelig opgave, som ikke principielt har nogen sammenhæng med neomarxisme og da også for tyve år siden har været taget op af Vagn Dybdahl i bind 12 af Politikens Danmarkshistorie. Meget stof er gravet frem siden, og det er nok den side af det nye værk hvor vi får mest nyt at vide, derunder også velformede iagttagelser som denne om massekulturens produkter (p. 193): »Hvis dette publikum skulle differentieres – og det blev det også – så skete det snarere efter køns- og generationslinjer end efter sociale og politiske linjer. Bønder, arbejdere, småborgere i byen blev forvandlet til kvinder og husmødre, mænd, børn og unge«. Dersom nogen studser ved formuleringen »forvandlet« skyldes det et andet teoretisk udgangspunkt end forfatterens, men selve deres konstatering er både adækvat og lærerig. Massekulturen var, som det videre hedder, »et klasseforsonende alternativ til den klassebestemte litteratur«, den blev

mødt (men ikke af læserne) med foragt og mistillid, og hverken den socialdemokratiske, den kulturradikale eller den borgerlige offentlighed vilde kendes ved dens produkter. »Men forargelsen afskærer fuldstændig samtidens muligheder for at forstå og forklare kulturindustriens stærke appel. Kulturkløften i moderne forstand er skabt«.

Hvordan så med det man sædvanligvis venter at se behandlet i en litteraturhistorie, de »finkulturelle« forfatterskaber? De optager trods alt hovedparten af siderne, og man møder nogenlunde de navne, også i andet og tredje geled, som man vil forvente at træffe når man selv er vokset op og blevet sig bevidst som læser i perioden, og iøvrigt også de samme navne som optræder i de tilsvarende bind af den litteraturhistorie som Politikens Forlag udgav i 1960'erne. Hvad der skrives om dem er ikke særlig overraskende. Ud over etiketteringerne bliver megen plads optaget af handlingsreferater. Derimod er det rent undtagelsesvis at der gives stilistiske analyser, og 40'ernes og 50'ernes ovennævnte strukturalistiske litteraturfortolkning sætter sig, så at sige pr. definition, ingen spor.

Et kvalitetskriterium må forfatterkollektivet jo have (ud over det »progressive«, som ikke får lov at være enerådende, eller blot dominerende), siden de tildeler de forskellige forfattere forskelligt sidetal. Blandt sådanne forfattere som må formodes helt overvejende behandlet i dette bind, og altså derved bliver sammenlignelige, får nedennævnte disse omtrentlige sidetal: Andersen Nexø 20, Skjoldborg 4, Aakjær 7, Jakob Knudsen 3, Thit Jensen 4, Nathansen 1, Kidde 3, Søiberg 3, Paludan 12, Tom Kristensen 14, Kirk 6, Munk 7, osv. Der må vel, foruden samfunds- og klassekampsrelevans, ligge en forestilling om litterær

kvalitet bag disse betydelige forskelle. Men hvilken? Det lades læseren i uvidenhed om. Det er dejligt ikke hele tiden at få at vide hvad der er godt og skidt. Men hvad er det for kvaliteter der gør Tom Kristensens *Hærværk* til så helstøbt et kunstværk (meget større end hans *Livets Arabesk*), også for den der ikke selv føler sig som en Ole Jastrau? Og hvorfor tåler dette århundredes hjemstavnlitteratur ikke genlæsning på samme måde som Pontoppidans *Det forjættede Land*? Hvorfor er Agnes Henningsens erindringer betagende læsning, mens hendes romaner groft talt er temmelig uinteressante? – Den der spørger om hvad det er for konglomerater af evner og omstændigheder der resulterer i stor litteratur, får ikke svar, eller bare hjælp, i denne litteraturhistorie. Jeg har svært ved at acceptere at et samfundsrelevans-kriterium nødvendigvis skal gøre litteraturen til en iøvrigt forskelsløs grå strøm. Hvis Marx var »større« end andre socialister i samtiden – hvad jeg er enig i – så må det have andre grunde end »tiden«, og sådan må det også forholde sig i litteraturen.

Beslægtet hermed er noget andet jeg har undret mig over: at forfatterkollegiets interesse er så snævert *dansk*. For en materialistisk historieopfattelse må Danmark dog indgå i en kapitalistisk helhed, omend med specifikt danske træk. Det er næsten kun de sidste vi får trukket op hvad baggrunden angår, og bortset fra den triviale forholder det sig lige sådan med litteraturen. Kun i glimt hører vi om strømningerne i andre lande. Var litteraturen i denne periode virkelig så helt og fuldt bestemt af sin danske baggrund? Det gælder i hvert fald hverken før (det lærte såmænd gymnasieelever om allerede i 30'erne) eller senere. Og bortset fra besættelsestiden hører vi intet om oversættelserne, der spillede en større rolle

dengang end nu, fordi sprogkundskaberne var mindre udbredte, så hvis kriteriet: Hvad læste danskerne, skulde være respekteret også udenfor ugebladene m.v., måtte de have haft nogen omtale; der blev læst meget af Roland, Proust, Duhamel, Gide, Hemingway, Steinbeck o.m.a. ad den vej.

Sluttelig bør det fremhæves at bindet bringer mange gode illustrationer, gode i den forstand at de virkelig *illustrerer*, f.eks. DSB-plakaten p. 27, som billedteksten opfordrer til at sammenholde med Jais Nielsen maleriet på smudsomslaget, eller forsiden til Bønnenlyckes *Københavnske Poesier* (p. 243), som da *må* være af Axel Nygaard, selv om det ikke oplyses, for hvem andre kunde trylle sådan med lyset i et bybillede? Fint er det også at ledsage en tegning af læge Leunbach med et (ukommenteret) citat fra *National-Socialisten*.

Om bindet som helhed må jeg konkludere at det rummer adskilligt interessant og en hel del mere trivielt. Forfatterkollektivet kunde – for at vende tilbage til en af mine indledende betragtninger – have haft optaget i sig en fra samfundsvidenskaberne, gerne en af samme observans med mere udviklet sans for sammenhængenes kompleksitet. Sådanne findes. Måske kunde det endda have frigjort nogle af forfatternes egne kræfter til mere indgående beskæftigelse med det for litteraturen særegne, måske også til drøftelse af hvorfor det, som det meget tydeligt fremgår af bindets oplysninger men uden nogensomhelst problematisering deraf, er sådan at næsten samtlige forfattere er marginale i forhold til de klasser som mere end andre havde vægt i perioden: industri- og handelsborgerskabet, gårdejerne og industriarbejderne.

Vilh. Andersens (og Carl S. Peter-

sens) litteraturhistorie og Brix' arbejder øvede, som forfatterne har bemærket sig (p. 80), stor indflydelse på danskundervisningen i gymnasiet og vel, direkte eller indirekte, også i folkeskolen igennem mange årtier. Om det også gjaldt afløseren fra 60'erne, har jeg ingen erfaring for; det er ikke mit indtryk at den i så henseende har kunnet måle sig med »de gamle«. Det er tydeligvis hensigten med den nye litteraturhistorie, der er udarbejdet med støtte fra Statens humanistiske Forskningsråd og i den forstand blåstemplet, at sætte sig i forgængernes stole. Og det vil vel lykkes, al den stund kollektivets årgang sidder velanbragt på universiteter, seminarier og gymnasier. Formidling medfører let forenkling eller endda forsimpning. Sådan kan det være gået med nogle af Vilh. Andersens og Brix' snurrige indfald og fikse ideer, ligesom man nogle steder i 40'erne og 50'erne talte ordklasser op. Tør man fortrøste sig til at lærerne nu i 80'erne vil bruge den nye litteraturhistorie på en sådan måde at deres elever får indtryk af at de litterære værdier ikke er udtømmende karakteriseret ved påklistring af etiketter som borgerlig og småborgerlig, progressiv og ultrakonservativ, etc.?

Erik Rasmussen

Solvejg Bjerre: *Den hvide rug, den blide rug – Jeppe Aakjær og »Jenle«*. (Poul Kristensens forlag, Herning, 1980). 63 s.

Aakjærs datter, Solvejg Bjerre, har været i »Jenle«s fotoalbums og gennem dem genoplevet forældrenes liv på den berømte gård, som digteren 1906-07 lod opføre på åben mark ved Astrup vig på Sallings østkyst – »med den bare ende ud til alle vinde«. Til billederne fortæller hun om gårdens dagligliv med folk og fæ, om kunstnerægtesparret –

fru Nanna var en dygtig billedskærer og skulptør – om de berømte Jenlefester og lidt om tiden efter Aakjærs død i 1930. Det er blevet til et charmerende og hyggeligt tilbageblik til en tid og et sted, der spillede en stor rolle for mange mennesker – også ud over de berømtheder: politikere og kunstnere, som kom til festerne eller på besøg i hverdagen, altid gæstfrit modtaget. Aakjærs socialreformatoriske indsats påkaldte sig fornyet interesse i 1970'erne, og hans sange synges endnu til pragtfulde melodier fra samtiden. Men den store del af hans lyrik med dens helt særlige tone dyrkes næppe af mange i dag, og det er i grunden en skam. Solvejg Bjerres bog er som den fra en fjern fortid; men for mange vil den kalde minder frem – også hos nærværende anmelder, der har kendt et par af de personligheder, der afbildes, og også som dreng været til Jenlefest – og aldrig glemt det!

Finn H. Lauridsen

Tage Kaarsted og Per Boje: *Thomas B. Thrige. Primus Motor*. (Thomas B. Thriges fond, 1983), 236 s.

Firmaer og virksomheder markerer deres mærkedage forskelligt. Nogle nøjes med særlige arrangementer for medarbejderne, mens andre festligholder begivenheden med udsendelse af et særligt skrift, et jubilæumsskrift, der naturligvis kan være af forskellig kvalitet, såvel indholds- som udstyrmæssigt.

I nogle tilfælde overlades skribentrollen til en medarbejder, hvis særlige kvalifikation måske blot er den, at han har interesseret sig for virksomhedens fortid. Der er dog også set flere eksempler på, at lejligheden benyttes til at få en ældre medarbejder til at gå på førtidspension, og med loven i hånd er der så plads til aflønning af 200 ar-